

اولین همایش ملی قرآن و روانشناسی

1st Conference on The Quran and Psychology

۲۲ تا ۲۴ تیرماه ۱۳۹۹

عنوان مقاله

انگاره‌های ذهنی صحیح از خداوند از دیدگاه قرآن

نویسندگان

❖ سمیه یوسفی دکترای علوم قرآن و حدیث دانشگاه مبد
علی محمد میرجلیلی استاد دانشگاه مبد
- آدرس دانشگاه: یزد، مبد، میدان دفاع مقدس، کیلومتر ۳ جاده ندوشن

مقدمه

یکی از راهکارهای مهمی که موجب نگرش صحیح افراد نسبت به حوادث زندگی چون تلخی‌ها و شیرینی‌ها، شکست‌ها و موفقیت‌ها، بیماری و سلامت شده و دیدگاه آنها را نسبت به وقایع و حوادث جهان از دیگران ممتاز می‌سازد و باعث برقراری روابط بهتر با خدا و خود و دیگران می‌شود تصحیح انگاره نادرست افراد از خداوند است. خداانگاره (تصور از خدا) درک تجربی شخص از خداوند است که بیشتر در اثر ارتباط نزدیک با خدا و بازنمایی درونی آنچه در این ارتباط از خدا تجربه و احساس می‌شود، به وجود می‌آید. این ادراک، از طریق تجربیات مذهبی و وجودی افراد شکل گرفته و به صورت احساس معنوی از خدا در می‌آید و مفهوم پیچیده‌ای است که دارای ابعاد عاطفی و تجربی است و به تجربیات معنوی و روزمره از خدا بستگی دارد.

بر اساس آموزه‌های قرآنی و روایی، انگاره ذهنی از خداوند، احساس و عمل سه مقوله در ارتباط با هم هستند. نوع انگاره ذهنی از خدا بر نوع احساس و نوع عملکرد انسان اثر می‌گذارد. «**أَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى إِلَى مُوسَى حَتَّىٰ إِذَىٰ خَلْفَىٰ وَ حَتَّىٰ خَلْفَىٰ إِلَيْهِ قَالِ يَا رَبِّ كَيْفَ أَفْعَلُ قَالَ ذَكَرْهُمْ أَلَانِي وَ نَعْمَانِي لِيَجُوبِي فَلَان تَرُدُّ أَبْعَا عَنْ بَابِي أَوْ ضَالًّا عَنِ فَنَائِي أَفْضَلُ لَكَ مِنْ عِبَادَةٍ مَائَةٍ سَنَةٍ بِصِيَامِ نَهَارِهَا وَ قِيَامِ لَيْلِهَا**»

انگاره صحیح (مثبت) نسبت به خداوند موجب محبت افراد نسبت به خداوند و نزدیکی به او و در نهایت، تصحیح اقوال و کردار آنها خواهد شد. انگاره صحیح از خداوند می‌تواند در راستای سلامت روان افراد، احساس سعادت و خوشبختی را در انسان به وجود آورد، به گونه‌ای که حتی اتفاق‌های ناگوار و مشکلات زندگی را خواست خداوند و گامی در جهت رشد و کمال خود بداند و سبب می‌شود تا تعامل بهتری با خدا و دیگران داشته باشد.

به منظور نزدیک کردن افراد به خداوند و به تبع آن انعکاس این محبت در اعمال و کردار فردی و اجتماعی آنها، لازم است تا انگاره‌های صحیح از خداوند، ارائه و آموزش داده شود. بر اساس پژوهش کیفی به روش تحلیل محتوا که داده‌های آن از طریق مصاحبه نیمه ساختاریافته با دانشجویان دختر شاغل به تحصیل در غیر رشته الهیات دانشگاه مبد به عمل آمد، مواردی به عنوان انگاره ذهنی نادرست از خداوند شناسایی شد که برخی از آنها عبارتند از: ۱- ادراکات نادرست در توکل به خداوند ۲- اعتقاد به انجام کار برای خلق خداوند و نه خداوند ۳- تصور فراموش شدن افراد توسط خداوند ۴- عدم تأثیر دعا در اراده خداوند ۵- تصور خشمگین شدن خدا در برابر اعتراض به ناملایمات زندگی ۶- نفی برخی صفات خداوند (خیر مطلق و کریم بودن خداوند) ۸- داشتن حس طلبکارانه نسبت به خداوند ۹- اعتقاد به باطل و عبث بودن خلقت. در این پژوهش، سعی بر آن است تا بر مبنای شناخت این خداانگاره‌های نادرست، انگاره‌های صحیح جایگزین ارائه شوند.

یافته‌ها و نتایج

برخی از مهمترین خداانگاره‌های صحیح عبارتند از: اخلاص و انجام کار برای خدا (و نه خلق خدا)، توجه و محبت خداوند به بندگان، طلبکار نبودن از خداوند، تأثیر دعا در اراده خداوند، خیر مطلق بودن خداوند، کریم بودن خداوند، خشمگین نشدن خدا در برابر اعتراض به ناملایمات زندگی، هدفمند بودن خلقت

روش

این پژوهش به منظور ارائه انگاره‌های ذهنی صحیح از خداوند از دیدگاه آیات و روایات معصومین (ع) به روش توصیفی-تحلیلی انجام گرفته است.

خداانگاره‌های صحیح مطرح در این پژوهش، بر مبنای خداانگاره نادرستی است که در یک پژوهش کیفی به روش تحلیل محتوا بر روی دانشجویان دختر شاغل به تحصیل در غیر

رشته‌های الهیات در دانشگاه مبد به دست آمده است.

بحث و نتیجه‌گیری

خداانگاره یا تصور از خداوند، حالتی روانشناختی است که به چگونگی احساس فرد نسبت به خداوند و برداشت و درک فرد مبنی بر چگونگی احساس خداوند نسبت به وی مربوط می‌شود و ممکن است هوشیار یا ناهوشیار، رشد یافته یا رشد نایافته، سالم یا بیمارگونه، ساده یا پیچیده، و مفید یا خطرناک باشد.

بر اساس آموزه‌های اسلامی چگونگی انگاره ذهنی ما از خداوند به شدت در رفتار و تعامل ما با خدا، خود و سایر انسانها اثر می‌گذارد؛ افرادی که انگاره ذهنی منفی از خداوند دارند، نمی‌توانند با او رابطه‌ای عاطفی و صمیمی برقرار کنند و به مقام عبودیت و محبت خداوند که همان هدف خلقت است نائل شوند و حتی اگر اهل عبادت هم باشند عبادتشان ناشی از ترس و اضطراب است، نه از روی رابطه و اعتماد به خداوند که اساس دلبستگی به خداست؛ اما انگاره صحیح از خداوند سبب محبت افراد نسبت به خداوند و در نتیجه تبعیت و پیروی از دستورات او خواهد شد؛ بنابراین ارائه و آموزش انگاره ذهنی صحیح از خداوند می‌تواند سبب اطاعت‌پذیری و تجلی خداوند در افعال و کردار انسان‌ها شده و واکنش‌های هیجانی فرد نسبت به رویدادها، وضعیت روانی و قضاوتش درباره‌ی جنبه‌های مختلف زندگی را تحت تأثیر قرار دهد.

انگاره ذهنی از خداوند به سبب اهمیتی که از لحاظ دینی و روان‌شناختی دارد، توجه نظریه‌پردازان روابط موضوعی و روان‌شناسان دین را جلب کرده است. در یک جمع‌بندی کلی، اقدامات پژوهشی و نظریه‌پردازی‌هایی که روانشناسان در خصوص دین ارائه کرده‌اند، در چهار قلمرو قرار می‌گیرد. ۱- پیگیری و تلاش برای توجیه، تبیین و تفسیر دین از لحاظ روانشناختی ۲- توصیف دین سالم و ناسالم با هدف تفکیک و تمایز بین لایه‌های مختلف سالم و ناسالم دین ۳- مطالعه و بررسی آثار و پیامدهای روانشناختی دین با هدف بررسی رابطه دین با سلامت روان، بیماری روانی، رفتارها و نگرشها ۴- تهیه و طراحی ابزارهای معتبر و مناسب برای سنجش باورها، اعتقادات، انگیزه‌ها و رفتارهای دینی. نتایج حاصل از این پژوهش، در قلمرو سوم قابل بررسی می‌باشد؛ بنابراین از یافته‌های این پژوهش می‌توان به عنوان معیار

تصور از خدا در ارزیابی‌های روانشناختی و ارتقاء سلامت روان افراد استفاده کرد.

منابع

- ابن اثیر جزری، م. (۱۳۶۷). *النهاية في غريب الحديث والأثر* (چهارم). قم: مؤسسه مطبوعاتی اسماعیلیان.
ابن بابویه، م. (۱۴۰۳). *معانی الأخبار* (چ اول). قم: دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه.
ابن عبد الوهاب، ح. (بی تا). *عیون المعجزات*. قم: مکتبه‌الداوری.
بحرانی، ه. (۱۴۱۱). *حلیة الأبرار*. قم: مؤسسه المعارف الإسلامیة.
برابادی، ح و همکاران. (۱۳۹۴). *الکوی مفهومی ابعاد تصور از خدا بر اساس اسماء حسنا مبنایی برای مطالعات سبک زندگی اسلامی و روان شناسی دین*. مجله روانشناسی و دین. ش ۳.
جوادی آملی، ع. (۱۳۸۳). *توحید در قرآن*. قم: مرکز نشر اسراء.
حرعاملی، م. (۱۴۰۹). *وسائل الشیعة*. قم: مؤسسه آل البيت (ع).
سید رضی، م. (۱۴۱۴). *تهج البلاغه*. قم: انتشارات هجرت.
صدوق، م. (۱۳۸۵). *علل الشرائع* (چ اول). قم: کتاب فروشی دآوری.
طباطبایی، م. (۱۴۰۲). *المیزان فی تفسیر القرآن*. بیروت: مؤسسه‌الاعلمی للمطبوعات.
طوسی، م. (۱۴۱۱). *مصباح‌المتهجد و سلاح‌المتعمد*. بیروت: مؤسسه فقه‌الشیعة.
علیاننسب، ح. (۱۳۹۰). *تصویر ذهنی از خدا و خاستگاه آن*. روانشناسی و دین. ش ۲. ۶۳-۷۷.
کلینی، م. (۱۴۰۷). *کافی*. تهران: دار الکتب الإسلامیة.
مجلسی، م. (۱۴۰۳). *بحار الأنوار*. بیروت: دار إحياء التراث العربی.

مطهری، م. (۱۳۷۲). *مجموعه آثار استاد شهید مطهری* (چ ۸). قم: انتشارات صدرا.

